

18. desember 2008

Krigshistorien og selvforståelsen

Et balansert historiesyn er viktig fordi historisk erfaring vil prege våre holdninger til fremtidens utfordringer.

Erling Fossen slår hardt med sin kronikk i Aftenposten 13. desember. Han mener ikke bare at motstandskampen under 2. verdenskrig er blitt urimelig oppskrytt, men også at sider ved den var i strid med folkeretten og påførte sivilbefolkningen unødige lidelser. Som ventet ble reaksjonene overveldende. Vi vet fra tidligere at selv langt mer tilbakeholdne kritiske ytringer til sider ved krigs- og okkupasjonshistorien stadig blir møtt med massive beskyldninger om manglende respekt for heltenes innsats og påstander om nazistiske sympatier. Det er til stor skade at vi etter to generasjoners tidsforløp ikke er kommet lengre.

Ingen med den minste innsikt vil underkjenne motstandsfolkernes mot, offervilje og dyktighet. De fortjener så udiskutabelt respekt og takknemlighet, - slik dette i etterkrigstiden er kommet til uttrykk. Det kan ikke med noen rimelighet være snakk om historisk "revisjon" på dette punktet. Fossen utsetter seg for unødig mistanke når han sier at noen av operasjonene hadde karakter av "guttestreker". Av sammenhengen forstås at han vurderer aksjonenes virkning i et strategiske perspektiv, men ordvalget er slik at følsomme lesere lett kan oppfatte ham annerledes.

Fossen påminner om to betimelige spørsmål, som han selv gir overtydelige svar på. Det er spørsmålene, ikke hans svar som er mest interessante. For det første: Har den illegale motstandskampen fått en så bred plass at den fortrenger helheten i vår historie om 2. verdenskrig? Og for det andre: Er det sider ved motstandskampen som med tidsavstand krever en mer kritisk vurdering enn vi hittil har vært villige til å gjennomføre?

Det er ikke vanskelig å være enig med Fossen i at vi nå opplever en ny og ensidig fokusering på motstandskampen. Hvis dette fester seg som den fulle historisk realitet vil det være ille. Men kanskje er det bare en bølge av overdrivelse som glir forbi. Imidlertid skal man være på vakt her. Da er det ikke høstens (delvis gjenutgitte) bøker og Max Manus-filmen som er sentrale, men de mer strukturelle tendensene. Er det slik at Norges Hjemmefrontmuseum råder grunnen alene i opplysningsarbeidet om krigen i skolen? Hvorfra kommer pengene for denne virksomheten? Hvor står krigsseilerne og de militære krigsdeltagerne i denne sammenheng? Dersom det forholder seg slik at kretsen rundt Hjemmefrontmuseet er den mest aktive, betyr ikke det at deres virksomhet er kritikkverdigg, men at det må sørges for et bredere engasjement i tillegg.

Spørsmålet om hvordan vi skal bedømme "konseptet" for Milorgs virksomhet, i motsetning til deltageres personlige innsats, er mer komplisert. Den tvilen som råder om enkelte sider ved virksomheten forsvinner ikke ved påstander om at temaet er upassende. Det kreves en kritisk gjennomgang. Kritisk - ikke i betydningen avvisende eller nedsettende, men i betydningen *grundig prøving*. Her er tidsavstanden vesentlig, for prøvingens formål er ikke å så tvil om hovedpersonenes dømmekraft, men å klarlegge konseptets karakter og gyldighet som historisk erfaring i en tidløs snarere enn situasjonsbestemt sammenheng. Viktigheten av en slik analyse understrekes av tendensen Fossen påpeker til å overfokusere motstandsarbeidet i det samlede krigsbildet. Og mer så, jo sterkere og varigere denne tendensen viser seg å bli.

Et lite apropos her: Det er ikke rimelig når Fossen tillegger motstandsfolkene nærmest å ha innkassert æren for seieren i krigen. Tvert imot, i et meget uryddig bilde er det fra det hold – Jens Christian Hauge og senere Gunnar Sønsteby ikke minst – at man konsekvent har understreket at krigen ble vunnet på slagmarkene og på havet ute, ikke i Norge. At dette enkle faktum ofte har druknet i seiersglad og selvgod historiefremstilling drevet av andre interesser, er ikke motstandsfolkernes feil.

I dette perspektivet ligger det et uventet budskap i symbolbruken ved utsmykningen av det nye bygget for den integrerte ledelsen for Forsvarsdepartementet og Forsvaret. En besøkende til ledelsen møter ingen tegn som påminner om vår militære historie eller Forsvaret overhode. En "bolleskulptur" av den typen vi kjenner fra Gardermoen står ute nær inngangen, og NATO-landenes flagg er oppstilt i hallen inne. Men så er det slutt inntil man kommer til en mottagelsehall i fjerde etasje hvor ledelsen holder til. Den prydes av tre store portrettmalerier: Kronprins Olav i "batteldress", og – nettopp, Jens Christian Hauge og Gunnar Sønsteby. De kan best forstås her som de utvalgte representantene for vår krigshistorie. Hvor ble det av krigsseilerne? – krigsdeltagerne hjemme og ute? – etterkrigstidens deltagere i internasjonale operasjoner? Sporløst fraværende. Likeså oberst Eriksen som uten ordre åpnet ild fra Oscarsborg, generalmajor Fleischer som på egen hånd mobiliserte Nord-Norge og kjempet fremgangsrikt i to måneder, og oberst Hatledal – den historisk fortrenkte generalstabssjefen som fra 5. april beleiret regjeringen med henstillinger om å få mobilisere og senest etter at han hadde meddelt at kampene var begynt natten til 9. april ble fortalt at regjeringen skulle behandle saken neste dag.

Man skal selvsagt være forsiktig med å tolke symbolske uttrykk for langt. Men det er kanskje ikke helt uberettiget å hevde at det nye ledelsesbygget i det historiske miljøet på Akershus festning formidler symbolsk, som en gyldig erfaring, at militært forsvar ikke er hovedsaken, men motstandskamp etter okkupasjon derimot ... Desto viktigere å få perspektivet på motstandskampen riktig, - i alle dimensjoner.

§